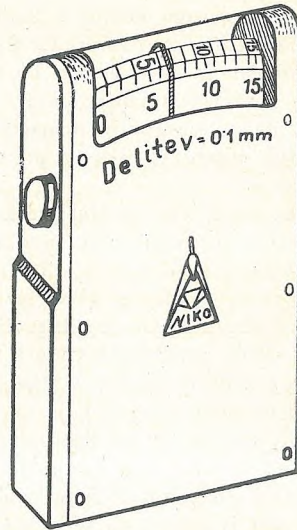

Gozdarski vestnik XV/1958, št. 8/9 = 10

XV/1959, št. 1/2

Razperilna urica,
izdelek tovarne »Niko«

najbolj kompliciran inštrument — urico za kontrolo razperitve, doma izdelano. Vse orodje je solidno izdelano po navodilih najbolj poklicanih strokovnjakov, glede kakovosti pa jamčijo za vsak izvod.

Razperilna urica, ki jo je izdelala tovarna »Niko«, je izredno lična, ima najpopolnejšo obliko, razen tega pa je še 4 do 8-krat cenejša kot enakovredna naprava iz uvoza. Rabila pa ne bo le gozdnim delavcem, temveč je bodo zelo veseli tudi vsi brusarji v lesnoindustrijskih obratih.

Ing. L. Simončič

IZ ZGODOVINE NAŠEGA GOZDARSTVA

SLOVENSKO GOZDARSTVO V PREDMARČNI DOBI

Organizacija gozdarske uprave

Nadzorstvo nad gozdovi je konec XVIII. stoletja postalo naloga politične uprave, v prvi vrsti okrožnih glavarstev. Čeprav se je kmalu pokazalo, da bi za zadovoljivo opravljanje take naloge morali biti okrožnim glavarstvom prideleni strokovno usposobljeni organi, je do tega prišlo šele v začetku prejšnjega stoletja (1). Na slovenskem ozemlju je bila gozdarska uprava organizirana l. 1807 in sicer le na Štajerskem in Koroškem. Gozdni uradi so bili priključeni okrožnim glavarstvom. Vodstvo urada je bilo poverjeno okrožnemu gozdnemu komisarju. Vsako okrožje je bilo razdeljeno na več okolišev (distriktov), za katere so bili postavljeni distriktni gozdarji. Reflektanti za mesta okrožnih gozdnih komisarjev in distriktnih gozdarjev so morali dokazati s spričevalom urada najvišjega lovskega mojstra na Dunaju (Oberstjägermeisteramt) svoje znanje in sposobnost za gozdarstvo. Bili so tudi opozorjeni na razširjenost slovenskega jezika na Spodnjem Štajerskem in delu Koroškega ter so bili pozvani, da se izjavijo glede znanja slovenščine ali kakega drugega slovanskega jezika (2). Na Kranjskem je bila taka gozdarska uprava uvedena, potem ko je bila po francoskem medvladju ponovno razširjena avstrijska uprava na ilirske dežele. Nastavitev okrožnih gozdnih komisarjev in distriktnih gozdarjev je določal že gubernijski dekret od 22. julija 1814, toda do izvedbe je prišlo dve leti pozneje (3).

Ljubljanski gubernij je l. 1815 napravil predlog za razdelitev okrožij: Ljubljana, Novo mesto, Postojna in Beljak v gozdne okoliše, ki bi dobili svoje distriktno gozdarje.

Na Kranjskem bi bili gozdni okoliši v Radovljici, Škofji Loki, Kamniku, Novem mestu, Ribnici, Stični, Planini in Trnovem pri Ilirski Bistrici. Beljaško okrožje pa bi imelo gozdne okoliše: Beljak, Šmohor in Sachsenberg. Po naročilu osrednje dvorne organizacijske komisije, ki ji je bila poverjena ureditev uprave v ilirskih deželah, je bil gubernijski predlog poslan okrožjem, da po zaslišanju domačih strokovnjakov in interesentov povejo svoje mnenje. Želja višjih oblasti je bila, da pri razdelitvi dežele na okoliše upošteva krajevne razmere in interese.

Od kranjskih okrožij se je ljubljansko strinjalo s predlagano razdelitvijo, druga okrožja pa so imela spreminjevalne predloge. Okrožno glavarstvo v Novem mestu je želelo, naj bi distriktni gozdar imel sedež na državnem posestvu v Pleterjah namesto v Novem mestu. Po mislih okrožnega glavarstva je bilo v Pleterjah središče, od koder je bilo mogoče nadzirati gozdove na Gorjancih proti Metliki, Pobrežju pri Adlešičih in Črnomlju, zlasti pa važni hrastov gozd Krakovo pri Kostanjevici. Gozdovi v okraju Trebnje naj se ne bi pridelili gozdnemu okolišu v Pleterjah, ker so od tod preveč oddaljeni, temveč Stični. Postojnsko okrožno glavarstvo je za Notranjsko predlagalo tri namesto dveh okolišev. Tretji okoliš naj bi bil na Razdrtem. Tako bi se poleg boljšega nadzorstva nad gozdovi dosegla tudi možnost kontrole glede tihotapstva in morebitnega omejevanja izvoza lesa, ki se je tedaj v precejšnji meri razvijal po cesti skozi Razdrto v Trst. Tudi okrožno glavarstvo v Beljaku je želelo, da se ozemlje razdeli na več okolišev; predlagalo je pet distriktnih gozdarjev, v Bleibergu, Šmohorju, Afritzu, Spittalu in Obervellachu (4).

Po predlaganih spremembah naj bi na zemlju bivšega Kranjskega določeni gozdni distrikti imeli naslednje gozdne površine:

Radovljica	78.857	oralov	Stična	100.956	oralov
Škofja Loka	92.191	„	Planina	64.699	„
Kamnik	82.515	„	Razdrto	25.073	„
Pleterje	73.185	„	Trnovo	47.118	„
Ribnica	89.935	„			

Beljaško okrožje je imelo 280.097 oralov gozdov, ki naj bi se razdelili na pet okolišev. V celjskem okrožju je gozdna površina obsegala 319.133, v mariborskem pa 207.387 oralov (5). Iz razpoložljivih podatkov se ne vidi, v katere gozdne okoliše je bilo Spodnje Štajersko razdeljeno; ugotoviti sem mogel le, da so l. 1827 bili 3 distriktni gozdarji v celjskem in 1 v mariborskem okrožju (6).

Sredi l. 1816 je centralna dvorna organizacijska komisija sporočila ljubljanskemu guberniju, da je cesar odobril nastavev okrožnih gozdnih komisarjev pri okrožjih Ljubljana, Novo mesto, Postojna in Beljak ter nastavev distriktnih gozdarjev v okoliših, kot so jih predlagala okrožna glavarstva. Guberniju je bilo naročeno, naj za vsa ta mesta razpiše konkurz; prošilci se morajo izkazati s predpisanim spričevalom urada najvišjega lovskega mojstra o usposobljenosti za gozdarstvo ter s popolnim znanjem jezika okrožja ali distrikta, v katerem želijo biti nastavljeni.

Stroške gozdarske uprave naj bi po odločitvi vladarja nosili gozdni lastniki v razmerju obsega njihovih gozdov. Gubernij je bil pozvan, da napravi predlog glede razdelitve. Potem ko bi bilo gozdno nadzorstvo po novo organiziranih uradih končno urejeno, bi bilo treba po cesarjevem ukazu »namesto sedaj začasno uvedenih starejših gozdnih zakonov izdati gozdni red, prirejen po nižjeavstrijskem gozdnem patentu, ter posebna navodila za nadzorstveno osebje, ki naj zaenkrat uporablja navodila iz l. 1812, odobrena za Notranjo Avstrijo.« Gubernij je dobil naročilo, naj pripravi predlog za tak gozdni red; v ta namen je prejel več izvodov nižjeavstrijskega patenta ter prepis dalmatinskemu guberniju izdanega dekreta, da bo vedel, po katerih smernicah naj se ravna (7).

Proti koncu l. 1816 je ljubljanski gubernij imel zbranih 39 prošenj za razpisana mesta gozdarskih strokovnjakov in je centralni dvorni organizacijski komisiji poslal svoj predlog

za nastavitve. Kmalu nato so sledila imenovanja okrožnih gozdnih komisarjev in distriktnih gozdarjev. Iz razpoložljivih spisov se ni dalo dognati, če so bila vsa razpisana mesta tudi dejansko zasedena.

Med gozdarskimi strokovnjaki, ki jim je bilo tedaj poverjeno nadzorstvo nad našimi gozdovi, jih je bilo več, katerih spomin se je ohranil do danes. Imena nekaterih srečujemo v strokovni literaturi tistega časa, drugi so pa ustvarili strokovna gozdarska in tehnična dela, ki so pomembna še dandanes. Najprej naj omenimo Josipa Resslera, ki je prosil za eno izmed mest okrožnega gozdnega komisarja na področju ljubljanskega gubernija, dobil pa je mesto distriktnega gozdarja v Pleterjah. Ker je o njem in njegovem delu že itak napisana izčrpna biografija, bi bilo odveč, da bi že znano ponavljali (8). Kot pomemben gozdarski strokovnjak se je uveljavil Josip Koller. O njem vemo, da je bil distriktni gozdar v Mozirju. V klasifikacijski tabeli iz l. 1827 je navedeno, da je bil tedaj star 29 let; rojen je bil v Gornji Bistrici (Oberfeistritz) na Gornjem Koroškem. Dovršil je filozofske študije (gimnazijo) ter gozdarski učni zavod v Mariabrunnu. Obvladal je nemški, latinski, slovanski (slawisch) in italijanski jezik. Preden je postal distriktni gozdar, je bil eno leto praktikant pri okrožnem glavarstvu v Ljubljani. Ko je bil v Mozirju, je sodeloval pri tamkajšnji podružnici štajerske kmetijske družbe; njenim članom je enkrat predaval o obsekavanju iglastega drevja za pridobivanje stelje. Predavanje je bilo objavljeno v publikaciji kmetijske družbe. Ocena, ki jo je dobil za svoje delo kot distriktni gozdar, je bila zelo pohvalna; uveljavil se je tudi pri gradnji cest. Pozneje je bil Koller zaposlen kot gozdarski strokovnjak na Goriškem, kjer je med drugim obnovil takrat popolnoma opustošeni državni gozd na Sabotinu in zgradil cesto iz Trnovskega gozda v Solkan (9).

V Trnovem pri Ilirski Bistrici je bil za diskritnega gozdarja Janez Nep. Cerar (Zörer). Doma je bil iz Loke. Ko je prosil za službo distriktnega gozdarja, je bil oskrbnik in okrajni komisar v Kozjem. Spisal je prvi slovenski spis iz gozdarstva. V njem je obravnaval potrebo sajenja drevja v tedanjem premskem okraju ter je dajal splošna navodila za gojenje gozdov. To njegovo delo, ki je ostalo rokopis, je bilo svojčas v knjižnici kranjske kmetijske družbe; kakšna je bila pozneje njegova usoda, ali se je ohranil in kje je danes, mi ni bilo mogoče dognati. V nemškem jeziku je napisal in objavil topografičen opis premskega okraja na Notranjskem, ki daje poučno in izčrpno sliko kmetijstva in gozdarstva ter tudi drugih gospodarskih dejavnosti v začetku prejšnjega stoletja. Umrl je l. 1849 v Trstu (10).

Od domačih gozdarskih strokovnjakov naj omenim še Frana Megušarja iz Železnikov. Študiral je gozdarstvo v Mariabrunnu, potem je postal distriktni gozdar v Kamniku. Pozneje je bil v gozdarski službi na Tirolskem. Kot kažejo njegovi, v publikacijah štajerske kmetijske družbe objavljeni prispevki, se je v svoji stroki živahno uveljavljal. Pri ljubljanskem okrožnem glavarstvu je bil gozdni komisar Ivan Zaruba pl. Oroszova; prej je bil distriktni gozdar v Pičnu (Istra) (11). Sodeloval je pri akciji kranjske kmetijske družbe za osuševanje ljubljanskega barja. V Postojni je bil okrožni gozdni komisar Anton Ferdinand Persina. Prizadeval si je zlasti za pogozdovanje golih kraških pašnikov v postojnskem okraju. Zasajeval je divje kostanje, seme za vzgajanje sadik mu je preskrbovala kmetijska družba. Za divje kostanje se je zavzemal tudi zato, da bi kmetje listje in sadove uporabljali za živinsko krmo (12).

Uradno in delovno področje okrožnih gozdnih komisarjev in distriktnih gozdarjev je bilo urejeno s posebnimi instrukcijami (13). Obsegalo je vse gozdove v okrožju, državne in zasebne. Naloga gozdnih uradov je bila, skrbeti za ohranitev in pospeševanje gozdnih kultur. Gospodarsko izkoriščanje gozdov, ki je bilo dejansko svobodno, ni sodilo med njihove naloge.

Kot se vidi iz ohranjenih gubernijskih spisov o gozdnih zadevah, so distriktni gozdarji imeli največ opravka s primeri neupravičenega ali pretiranega izkoriščanja gozdov

in s prestopki zoper predpise gozdnih redov. Distriktni gozdarji in okrožni gozdni komisarji so morali po potrebi svoje službe prepotovati svoje okoliše in obiskovati ter pregledovati gozdove; pogosto so seveda hodili ugotavljat in raziskovat pustošenja v gozdovih. Tudi okrožni gozdni komisarji so polovico svojega časa preživeli na terenu. Kot rezultat njihovega dela so se za nekatere okoliše ohranila poročila, ki dajejo zanimivo podobo o takratnem stanju gozdov.

Organizacija gozdarske upravne službe je bila le kratkotrajna. S cesarjevo odločitvijo iz srede leta 1824 je bilo določeno, da se mesta distriktnih gozdarjev na Štajerskem in Koroškem ukinejo. L. 1826 je bilo pa sklenjeno, naj okrožni gozdni komisarji zaenkrat še ostanejo, druga strokovna gozdarska mesta pa se odpravijo in osebje zaposli v drugih službah, za katere je sposobno. To je pomenilo ukinitve funkcije distriktnih gozdarjev tudi na Kranjskem. Dve leti pozneje so bila ukinjena tudi mesta okrožnih gozdnih komisarjev (14).

Razloge za ukinitve gozdarske upravne službe moremo le domnevati. Dimitz misli, da so mogoče okrožni gozdni komisarji šli predaleč in so hoteli vplivati na zasebno gozdno gospodarstvo. Pri tem so mogli naleteti na odpor zlasti glede rezervatnih, rudarstvu pridržanih gozdov, katerih lastništvo je v mnogih primerih bilo sporno (15).

O potrebi in koristih okrožnih komisarjev so si mnenja ob njihovi ukinitvi zelo nasprotovala. Kranjskim deželnim stanovom, ki so predstavljali fevdalne gozdne veleposestnike, lastnike velikega dela gozdov, se državno gozdarsko osebje ni zdelo potrebno. Zemljiška gospodstva (dominiji) in večji gozdni posestniki so imeli svoje gozdarje. Vsak lastnik je po mnenju deželnih stanov skrbel za gozd v svojo lastno korist. Razen tega so se lastniki in služnostni upravičenci medsebojno nadzorovali, da ni nihče gozda pretirano izkoriščal. Za preprečitev zlorab so zadostovale okrajne gosposke in okrajni komisariati. S skoraj istimi razlogi je kranjska kmetijska družba zagovarjala ukinitve okrožnih gozdnih komisarjev. Trdila je tudi, da so posegali v lastniške zadeve in predlagali ukrepe, ki so nasprotovali koristim gozdnih lastnikov. Prevelika skrb za gozdove se kmetijski družbi ni zdela potrebna, češ, lesa je v kranjskih gozdovih dovolj. Zagovarjala pa je razdelitev skupnih gozdov in pašnikov med upravičence, ker so bila taka zemljišča najbolj negospodarsko izkoriščana in v najslabšem stanju. Odklonilno stališče kmetijske družbe do državnega nadzorstva nad gozdovi je razumljivo. V njenem odboru so takrat odločevali fevdalni veleposestniki kot pri deželnih stanovih. Koroška kmetijska družba ukinitvi ni nasprotovala, želela pa je, da bi pri obeh koroških okrožnih glavarstvih ostal vsaj en gozdni komisar, ker je gozdarski strokovnjak za obravnavanje gozdnih zadev pri politični upravi dostikrat potreben.

Od okrožnih glavarstev ljubljanskega gubernija se je edino ljubljansko odločneje zavzelo za ohranitev gozdnih komisarjev. Gozdovi v okraju so bili intenzivno izkoriščani. na Gorenjskem za potrebe fužinarstva, v ljubljanski okolici za potrebe mesta. Nad vsemi temi gozdovi se mora voditi stalno nadzorstvo, ki ga morejo opravljati le strokovni gozdarski organi. Nadzorstvo nad gozdovi je potrebno tudi zaradi številnih služnostnih pravic, ki bremenijo gozdove in dajejo dostikrat povod na neupravičeno in pretirano izkoriščanje. Izkušnja osmih let, ko so delovali okrožni gozdni komisarji, je pokazala, da je bilo napravljeno mnogo koristnega. Razne zlorabe so bile odpravljene; tudi zasebni gozdarji so pod vplivom državnih povečali nadzorstvo nad izkoriščanjem gozdov. Za državno upravo, ki ima opraviti z gozdnimi zadevami, je končno koristno, da je v okrožju vsaj en v gozdarstvu izkušen uradnik. Okrožno glavarstvo v Celovcu je bilo sicer prepričano o potrebi nadzorstva nad gozdovi, menilo pa je, da okrožni gozdni komisar sam ne more nadzirati 218.061 oralov. Z ukinitvijo gozdnih uradov sta se strinjali glavarstvi v Novem mestu in Beljaku.

(Nadaljevanje sledi)

Dr. Vlado Valenčič

Št.: 9/10 — 1957: *Ing. Vladislav Beltram*: Stiska za les ni upravičena — potrebna je večja proizvodnost v gozdarstvu. *Ing. Lojze Žumer*: Bukovina kot industrijska surovina.

Št.: 1 — 1958: *Viktor Šenica*: Težave pri oskrbi s celuloznim in jamskim lesom. *Ing. Bertil Segring*: Uporabnost drobnih sortimentov lesa raznih drevesnih vrst in lesnoindustrijskih odpadkov za izdelovanje lesovinskih plošč. *Ing. Janez Jerman*: O uporabi olja pri površinski obdelavi lesa.

Št.: 2/3 — 1958: *Ing. Adolf Svetličič*: O smernicah za razvoj industrijske predelave lesa v razdobju od 1957 do 1961. *Ing. Stane Bonač*: Papir in les. *Ing. Hans Fickler*: Prispevek k izboljšanju tehnoloških lastnosti vlaknenih plošč glede nabrekanja in vpijanja vode.

Št.: 4 — 1958: *Ing. Lojze Žumer*: Embalaža v proizvodnem programu lesne industrije. *Bogo Šramel*: Trg z lesom v letu 1957. *Ing. Janez Jerman*: Glavni načini površinske obdelave lesnih proizvodov na visoki sjaj.

Št.: 5 — 1958: *Ing. arh. Niko Kralj*: Današnje evropsko pohištvo. *Ing. Hans Fickler in Lars Lundmark*: Poskusna proizvodnja ivernih plošč iz neobeljenega lesa. *Ing. Janez Jerman*: Kakovostna domača lužila za les.

Št.: 6/7 — 1958: *Ing. arh. Niko Kralj*: Današnje evropsko pohištvo. *Ferdo Rakuša*: Priprava dela v pohištveni industriji.

DRVNA INDUSTRIJA — Zagreb

Št.: 9/10 — 1957: *Ing. Stjepan Šurić*: Perspektiva razvoja lesne industrije v Jugoslaviji. *Ing. Bogumil Čop*: Za ekonomičnejše izkoriščanje in predelavo bukovine.

Št.: 11/12 — 1957: *B. H.*: Proizvodnost v lesni industriji. *Dr. J. Krpan in dr. R. Benić*: S poti po Poljski.

Št.: 1/2 — 1958: *Prof. dr. Ivo Horvat*: Raziskovanje tehničnih lastnosti jelovine Gorskega Kotarja. *Ing. Marijan Brežnjak*: O spremembi barve bukovih desk pri parjenju.

Št.: 3/4 — 1958: *Prof. dr. Roko Benić*: Minimalni premer hlodov. *Ing. Josip Peternel*: Kamion v izkoriščanju gozdov.

Št.: 5/6 — 1958: *Ing. Zora Smolčić*: Preizkušnja in kontrola materiala za površinsko obdelavo. *Ing. Rikard Stricker*: Impregnacija lesa s pentaklorfenolom.

IZ ZGODOVINE NAŠEGA GOZDARSTVA

SLOVENSKO GOZDARSTVO V PREDMARČNI DOBI

(Nadaljevanje)

Beljaško okrožno glavarstvo je istočasno, ko je pristalo na ukinitve gozdnega komisarja, prosilo za dodelitev enega računskega uradnika, ker bodo morali drugi obravnavati gozdne zadeve. Iz tega se vidi, da za ukinitve ni bila odločilna želja po zmanjšanju števila uradništva. Na najbolj odklonilno stališče se je postavilo glavarstvo v Novem mestu. Gozdarstvo je v neugodnih razmerah, gozdov je preveč in ni pravih možnosti za gospodarsko izkoriščanje; v nekaterih okoliših je treba žgati pepeliko, da se gozd vsaj nekoliko izkorišča. Zato sta nastanitev državnega gozdarskega osebja in državno nadzorstvo nad gozdovi res nepotrebni. Za ohranitev okrožnih gozdnih komisarjev se je zavzemal rudarski urad (16).

Na splošno je državna gozdarska uprava imela malo zagovornikov, zato ni čudno, da je zmagalo stališče njenih nasprotnikov. Ni nobenega dvoma, da so med temi prevladovali veliki gozdni veleposestniki, ki se niso mogli spoprijazniti z vmešavanjem državne

uprave v njihove gozdove. S takim vmešavanjem so se čutili prikrajšane v svojih lastninskih pravicah, zato so bili za ukinitve gozdnih komisarjev.

Lastniške in posestne razmere ter služnostne pravice

Instrukcija iz l. 1814, ki je določala delovno področje gozdnih uradov, je poznala gozdove, ki so pripadali državi, to so bili kameralni, bankalni in montanistični, ter gozdove privatnih gospodstev in podložnikov. S to razdelitvijo niso bile zajete vse vrste gozdnega lastništva. Wessely je po stanju iz l. 1850 objavil statistiko gozdov po kategorijah lastnikov. Po njegovih podatkih je bila gozdna površina razdeljena (v oralih) (16 a):

	Kranjsko	Goriško	Spodnje Štajersko	Koroško
Država	33.000	41.800	6.600	108.200
Občine (srenje, soseske) in cerkev	31.000	41.000	40.000	3.200
Druga veleposest	230.000	3.000	175.000	203.000
Mala posest	400.000	10.000	723.000	420.000
	694.000	95.800	944.600	734.400

Podatki za Spodnjo Štajersko se nanašajo na graško, mariborsko in celjsko okrožje, torej za znatno večje ozemlje kot ga predstavlja slovenski del dežele, ki je pozneje običajno nosil ta naziv. Kot Wessely pripominja, razdelitev na vrste lastnikov ni popolnoma točna. Med gozdove druge veleposesti je uvrstil dominikalne razen državnih, občinskih in cerkvenih, drugo gozdno posest pa je štel med malo.

Zdi se, da značaja gozdnega lastnika ni bilo mogoče v vsakem primeru natančno opredeliti. Z razpustom samostanov po Jožefu II. in sekularizacijo velikega dela cerkvenega premoženja so prišli v državno upravo obširni gozdovi razpuščenih samostanov ter drugih cerkvenih institucij. Nekatera, prej samostanska ali cerkvena posestva, so bila prodana zasebnikom, druga zopet vrnjena v cerkveno upravo. Nekdanja cerkvena posest je prešla v veliki meri v last verskega fonda. V Wesselyjevi statistiki so gozdovi verskega fonda menda uvrščeni med državne gozdove. Obseg državnih in cerkvenih gozdov, naveden za nekdanjo Kranjsko, gotovo ni pravilen. Samo gozdovi blejskega gospostva, ki so sredi stoletja zopet bili v upravi briksenškega škofa, so merili nad 40.000 oralov, kar je več, kot pa je izkazano za občinske in cerkvene gozdove skupaj. Tudi obseg gozdov v državni upravi je bil takrat najbrž večji kot 33.000 oralov. Verjetno so bili razni taki gozdovi upoštevani v skupini druge veleposesti.

Drugače kot z lastninsko pravico je bilo z užitkom gozdov. Večina gozdne površine je bila obremenjena z raznimi gozdnimi služnostmi. Podložniki, ki niso imeli svojih gozdov, so imeli pravico do lesa, paše, stelje in drugih gozdnih koristi v gozdovih, ki so pripadali raznim kategorijam lastnikov. Nastanek teh služnosti je v zvezi z razvojem zemljiške lastnine v dobi fevdalizma. Lastništvo na gozdnih tleh je imelo zaradi deželnoknežjega gozdnega regala svoj poseben razvoj. Velika gozdna območja so bila pridržana ne glede na posestne razmere v prvi vrsti za potrebe rudarstva, istočasno pa so bile podložnikom priznane za njihova gospodarstva potrebne gozdne služnosti. Tako so gozdove uživali skupaj zemljiški gospodje kot lastniki in podložniki kot služnostni upravičenci, ponekod pa še rudarska podjetja na podlagi posebnih pravic.

Nekaj časa je tako stanje moglo trajati brez škode. Toda z naraščajočim prebivalstvom je naraslo število gozdnih upravičencev. Začela se je razvijati industrija, rudarstvo je napredovalo. Gozdna površina je zaradi krčenj nazadovala. Z izboljšanjem prometnih sredstev se je razširil lesni trg. Vse to je vplivalo na povečanje potreb po lesu ter pripeljalo do sporov med gozdnimi lastniki in upravičenci.

Čim donosneje je postajalo vnovčevanje lesnih proizvodov in čim bolj je grozila nevarnost, da gozdno bogastvo ne bo zadostno, tem bolj je raslo prizadevanje gozdnih

lastnikov, države in zemljiških gospodov, da omejijo izkoriščanje po podložnikih (17). Do sporov med gozdnimi lastniki in resničnimi ali dozdevnimi upravičenci je prihajalo tudi že v prejšnjih stoletjih. Širši obseg pa so spori pričeli zavzemati proti koncu XVIII. stoletja. Tedaj so na našem ozemlju nastopile zgoraj navedene okoliščine, ki so vplivale na povečanje potreb po lesu in mu dale večjo vrednost.

Velika razširjenost gozdnih služnostnih pravic je bila seveda v znatni meri odločilna za gozdno gospodarstvo. Obširne pravice do lesa zmanjšujejo gozdni donos za lastnika; včasih so ga tudi v celoti izrabile. Razen tega ovirajo racionalno gojenje gozdov. Nabiranje stelje škoduje gozdu, jemlje mu njegov naravni gnoj, ali pa z obsekavanjem vej vodi do uničevanja drevja. Paša, če zavzame večji obseg, preprečuje pomladitev gozda; pasoča se živina obgrize in potlači mladike ter poškoduje pogosto tudi starejše drevje. Na drugi strani so od teh služnostnih pravic odvisna gospodarstva upravičencev. Vsaka omejitev, n. pr. glede paše, stelje, preskrbe z drvni in drugim lesom, bi jim mogla prizadejati veliko gospodarsko škodo ali pa celo uničiti njihov gospodarski obstoj (18).

Velik obseg gozdnih služnosti je prišel do izraza, ko je bil uveden postopek za ureditev in odvezo lesnih, pašnih in drugih gozdnih pravic po zakonu od 5. julija 1853. Na nekdanjem Kranjskem je postopek za ureditev in odvezo gozdnih služnosti od leta 1858 do 30. junija 1872 zajel 367.838 oralov gozda pri skupni gozdni površini 693.418 oralov. Odvezanih je bilo 23.202 lesnih in 14.578 nastilnih pravic, 146 gozdnih in 46 nastilnih je bilo urejenih, 8481 lesnih in 2490 nastilnih pravic pa je bilo l. 1872 še v obravnavi. Razen tega je bilo odvezanih 56.575, urejenih 9489, v obravnavi pa še 11.554 pašnih pravic, za katere ni razvidno, koliko so bremenile gozd in koliko druge kulturne površine (19). Leta 1877 je s služnostmi obremenjena gozdna površina znašala še vedno 68.703 hektare (20). Navedeni podatki sicer niso popolni, vendar jasno kažejo, kako zelo so bile gozdne služnosti razširjene. Bremenile so malone vso gozdno površino, število upravičencev je šlo v desetisoče; med njimi je bil večji del kmečkih gospodarstev. Na Koroškem so bile razmere podobne; l. 1869 je bilo v postopku za ureditev in odvezo 357.433 oralov gozda pri celotni površini 727.508 oralov. V tej deželi je bil le del gozdne površine odvezan od služnosti; l. 1895 je bilo 169.419 hektarov gozda še vedno obremenjenih z različnimi gozdnimi služnostmi (21). Sodeč po razpoložljivih podatkih so bile gozdne služnosti na Štajerskem nekaj manj razširjene. Obremenjeni gozdovi so obsegali 504.045 oralov pri gozdni površini 1.761.667 oralov. Do l. 1895 so služnosti bremenile še 111.399 ha gozda (22).

Pri tolikšni razširjenosti gozdnih služnosti je razumljivo, da so se njihove posledice pokazale v gozdnem gospodarstvu. Nasprotujoče si koristi gozdnih lastnikov in služnostnih upravičencev so bile vedno vzrok sporov, s katerimi so se morale ukvarjati upravne oblasti. Največji del gubernijskih spisov o gozdarskih zadevah obravnava spore, nastale iz gozdnih služnosti. Zato moremo iz njih dobiti nazorno sliko, kakšno je bilo v tem pogledu stanje na nekdanjem Kranjskem v desetletjih pred marčno revolucijo in preden so bile služnostne pravice urejene oziroma odvezane.

S povečanjem gospodarske vrednosti gozdov in možnostjo večjih dohodkov se je povečala skrb lastnikov za gojenje gozdov. Ni bilo treba, da bi gozdni lastnik imel namen utesnjevati upravičence v njihovih pravicah. Dovolj je bilo, da je strože kot prej pazil na izvajanje služnosti in da ni več dopuščal upravičencem po svoji volji gospodariti. Že v takih primerih so se čutili prikrajšane. Če pa tudi glede obsega služnostnih pravic ni bilo jasnosti, kar je bil pogost primer, je bil spor neizogiben. Mnogokrat so bile sporne celo lastninske pravice. Na drugi strani so si gozdni lastniki prizadevali, da zvišajo svoje dohodke iz gozda z novimi načini izkoriščanja. Bilo je več primerov, da so gozdni veleposestniki postavili v gozdovih steklarne, da bi tako izkoristili in vnovčili les, ali pa so sklepali s podjetniki dolgoročne pogodbe za dobavo drv steklarskim obratom. Skoraj vedno so služnostni upravičenci temu ugovarjali, sklicujoč se na svoje pravice, in naloga upravnih oblasti je bila, da presojajo, koliko so taki ugovori bili upravičeni (23).

Interesna nasprotja med gozdnimi lastniki in služnostnimi upravičenci so se na splošno tako zaostrila, da moremo govoriti že o borbi za gozdove, ki je trajala desetletja. Žrtev te borbe so bili gozdovi. Na prizadevanja gozdnih lastnikov, da bi uredili ali omejili izvajanje služnosti, so kmetje odgovarjali s svojim prizadevanjem, da obseg služnosti razširijo. Živa je bila še njihova zavest, da sta gozd in paša svojčas pripadala njim. Zato ni čudno, da je borba za gozdove prišla do viška v času, ko se je z marčno revolucijo bližala zemljiška odveza in likvidacija fevdalnega reda. Na kmetovo razmerje do gozda in njegovega izkoriščanja je seveda vplivalo dejstvo, da je bil gozd zanj tuja posest in ni imel nikake trenutne koristi od njegove trajne ohranitve. Hotel ga je le v največji meri izkoristiti. V mnogih krajih je izsekavanje gozdov zavzelo tako velik obseg, da so ugotavljali že pravo pustošenje.

Če je izkoriščanje gozdov z izsekavanjem, pašo in nabiranjem stelje presegalo obseg služnostnih pravic in pomenilo že njihovo zlorabo, so ga lastniki in upravne oblasti preganjale kot kršitve gozdnega reda. V nekaterih okoliših so bile take kršitve zelo pogoste in kršitelji številni. Okrožno glavarstvo v Ljubljani je l. 1827 obravnavalo primer pustošenja v logaških gozdovih, pri tem je bilo udeleženih 136 podložnikov, ki so bili kaznovani zaradi kršitve gozdnega reda (24). Zelo številni so bili primeri prekrškov v gozdovih blejskega gospodstva; to so bili gozdovi na Jelovici, Pokljuki in Mežaklji. Iz spisov za l. 1831 se vidi, da je bilo enkrat kaznovanih 128, drugič pa 144 podložnikov. Leta 1839 je okrajni komisariat na Bledu poročal, da vodi preiskavo v 200 primerih pustošenja gozdov. Po naročilu okrožnega glavarstva v Ljubljani je okrožni komisariat v Radovljici sestavil seznam vseh gozdnih prekrškov, katere je obravnaval v letih 1844—1846. Po tem seznamu je bilo l. 1844 obravnavanih 290 primerov, leto pozneje 87 in l. 1846 162 primerov (25). Leta 1839 je novomeško okrožno glavarstvo predložilo obračun potnih stroškov za okrajnega aktuarja, ki je v Kostanjevici raziskoval 200 gozdnih prekrškov (26). Na take primere, mogoče ne tako številne, naletimo tudi v drugih gozdnih področjih na Kranjskem. Gotovo ni bil v vseh primerih tisti, zoper katerega je bil uveden postopek zaradi kršitve gozdnih predpisov, služnostni upravičenec. Toda največkrat so se preganjani podložniki sklicevali na svoje služnostne pravice, bili so celo primeri, ko so trdili, da so gozdovi, v katerih naj bi prestopke zagrešili, njihova last. Dostikrat je do postopka prišlo, ker so si služnostni upravičenci sami posekali les, do katerega so sicer imeli pravico, namesto da bi si ga dali odkazati po gozdnem lastniku.

Po vsem tem vidimo, kakšen problem je pomenilo izkoriščanje gozdov po služnostnih upravičencih za vse prizadete, za lastnike, zanje same in za državne organe, ki jim je bilo po gozdnem redu poverjeno nadzorstvo nad gozdovi. V gozdnih območjih, kjer so bili fužinarji nadaljnji koristniki gozdov, je bila zmeda še večja. V tej so bili na prvem mestu gozdovi blejskega gospodstva, kjer so uveljavljali Zoisi kot lastniki fužin na Javorniku in v Bohinju izključno pravico do oglja. Tudi vprašanje gozdnega lastništva je bilo sporno. Ni mogoče na tem mestu obravnavati vseh stopenj spora, ki se je vlekel skozi več kot pol stoletja. Že samo spisi o tem sporu, ki jih hrani gubernijski arhiv, bi napolnili zajetno knjigo. Leta 1847 se je spor med blejskim gospodstvom in med Zoisovimi fužinami, ki se niso hotele ukloniti gozdnemu nadzorstvu gospodstva, tako zaostрил, da se je bilo bati — kot je okrožno glavarstvo poročalo guberniju — velikih in krvavih izgredov. Obe stranki sta ogorčeno iskali svoje pravice z uveljavljanjem sile.

Okrajni komisariat je prosil, da se mu dovoli vojaška asistenca 25 mož. Gubernij njegovi zahtevi ni ugodil, češ da ni utemeljena (27). Na gozdnem področju blejskega gospodstva so se oskrbovale z ogljem tudi rudarske združbe v Železnikih, Kropi in Kamni gorici; gospodstvo je večkrat imelo spore z rudarsko združbo v Železnikih (28). Pravda za Jelovico se je sredi prejšnjega stoletja tako zaostrila, da je deželna vlada l. 1854 gozd postavila pod politični sekvester. Namen sekvestra je bil, zavarovati ga pred nadaljnjim pustošenjem pravedajočih se strank (29). Gozd v Kamniški Bistrici je deloma izkoriščal baron Anton

Codelli, fužinar pri Kamniku. Okrožno glavarstvo je v tem primeru ščitilo koristi mesta Kamnika kot lastnika (30). Rudarska družba v Pasjeku pod Polšnikom je od gospostva Slatne (Šmartno pri Litiji) zahtevala, naj ji odkaže les za potrebe njenega fužinarskega obrata. Dvorna pisarna jo je napotila na sodno pot (31). V gozdovih na Spodnjem Jezerskem je uveljavljal pravice do lesa fužinar Fuchs iz Kokre. Trdil je, da so to rezervatni gozdovi, torej pridržani za potrebe rudarstva. Njegova zahteva je bila predložena v rešitev dvorni komori (32).

Take razmere v gozdovih so klicale po odpomoči. Dvorna pisarna je naročila guberniju, naj ji predloži načrt, kako bi se vprašanje gozdnih služnosti uredilo in preprečile zlorabe ter pustošenje gozdov. Kranjski deželni stanovi so l. 1836 razpravljali o škodljivih posledicah služnosti za gozdno gospodarstvo in sklenili prositi vladarja za: 1. zakonito odvezo služnosti z odstopitvijo gozdnih deležev, 2. ureditev novega primernege gozdnega reda s strogimi kazenskimi sankcijami in 3. poenostavitev postopka pri preiskavah in kaznovanju gozdnih prestopkov ter določitev najdaljšega roka, v katerem bi morala gosposka postopek dokončati, drugače bi bila kaznovana z globo (33).

Nekatera zemljiška gospostva z obsežnejšimi gozdovi so sama skušala rešiti vprašanje podložniških služnosti v gozdovih na način, kot so ga predlagali deželni stanovi, to je, upravičencem bi odstopili del gozda pod pogojem, da se odpovejo služnostnim pravicam na ostalem delu, ki bi ostal lastniku. Pogajanja med gozdnimi lastniki in služnostnimi upravičenci za odvezo služnosti so bila večini zelo dolgotrajna in so le bolj v redkih primerih privedla do uspeha.

Na 12.401 oralu gozda, ki je bil last vipavskega gospostva, so imeli pravico do gradbenega lesa in drv za hišno potrebo ter vinogradniško kolje podložniki iz 15 vasi vipavskega deželnega sodišča. L. 1830 je pričela razprava, da bi se služnosti odvezale z odstopom gozda; do l. 1837 se ni pokazal še nikak uspeh. Gospostvo Bistra in posestvo v Lokah pri Cerknici (Thurnlack) sta imela okrog 7700 oralov gozda; razen 1000 oralov je bil gozd obremenjen s služnostmi, ki so jih uživali podložniki okoliških vasi. Služnostna pravica se je nanašala na pašo, drva in gradbeni les. Nekaj časa je gospostvo prepuščalo upravičencem glede na gozdno stanje brezplačno tudi les za kupčijo. Ko je bilo leta l. 1826 gospostvo Bistra, do tedaj v državni upravi kot last verskega fonda, prodano Francu Galletu, se je moral kupec zavezati, da bo dominikalne gozdove z izjemo služnosti proste površine razdelil med občine (soseske) upravičencev. To se je tudi zgodilo in s tem so bile zaključene razprave za prepustitev gozdov upravičencem, ki so se začele že pod prejšnjimi lastniki in so trajale skoraj 50 let. Postojnsko gospostvo, ki je bilo v državni lasti, je hotelo razdeliti občinam upravičencem gozd Osojnico v izmeri 4081 oralov, zase bi obdržalo 200 oralov kot neobremenjeno lastnino. V gozdu je imelo pravico do lesa 23 vasi iz postojnske okolice, ki so imele 270 celih kmetij in okrog 708 ognjišč. Pravice so bile različne, nekatere vasi so se smele oskrbovati le z drvmi, druge tudi z gradbenim lesom in lesom za orodje, toda le za domačo potrebo. Hlodi za žago so bili izključeni, paša je bila prepovedana. Razprave, zlasti l. 1833, so pokazale, da se nekatere občine s predlogom gospostva strinjajo, nekatere so pa nasprotovale. Do uspeha ni prišlo. Dejansko so ga preprečili premožnejši podložniki, ki so rabili večje količine lesa; pri razdelitvi gozda občinam bi bili omejeni; svoje pravice bi mogli izvajati le po obsegu kmetije ne pa po morebitnih drugih potrebah. Posrečilo se jim je, da so s pregovarjanjem in drugimi sredstvi odvrnili mnoge od sporazuma ter so bili preglasovani tisti, ki so bili za razdelitev gozda. Gospostva v Mirni, Ortneku in Ribnici so se sporazumela s svojimi podložniki glede odveze služnosti z razdelitvijo gozdov. Ker je bil sporazum med gospostvi v Mirni in Ortneku ter njihovimi podložniki sklenjen brez intervencije okrožnega urada v Novem mestu, je gubernij naročil, naj uvede uradni postopek, predpisan za veljavnost takih pogodb in za razdelitev dominikalnih zemljišč. Zabičal mu je tudi previdnost, da ne bi izvršitev sporazuma, ki je zaželen in s katerim sta obe stranki zadovoljni, prišla v nevarnost zaradi naknadnih nepotrebnih

promislekov in ugovorov. Gozdovi ribniškega gospostva so merili okrog 2500 oralov. L. 1834 je bil sklenjen dogovor, da dobi vsak upravičenec za svojo pravico drv in gradbenega lesa za hišo v prosto last primeren delež gozda, preostalo gozdno zemljišče ostane gospostvu bremen prosto. V gozdu Auerspergovega gospostva Soteska, ki je meril 2500 oralov, je imelo 29 podložnikov pravico do drv za hišne potrebe, v spodnjem delu gozda tudi pravico do paše. Lastnik je ponujal največ 6 oralov vsakemu; do sporazuma ni prišlo, ker so upravičenci zahtevali po 15 oralov. Pač pa se je s podložniki iz vasi Damelja sporazumelo Auerspergovo gospostvo v Poljanah, odstopilo jim je v last gozd v izmeri 134 oralov (34).

V gozdovih blejskega gospostva med obema Savama, v Bohinju in na Jelovici, ki so po katastru merili okrog 41.000 oralov, so imeli pravico do drv, gradbenega lesa in lesa za orodje ter paše vsi podložniki blejskega okraja razen vasi Studor in Stare fužine, ki sta bili podložni radovljiškemu gospostvu. Po več neuspehlih razpravah je gospostvo, tedaj v državnih rokah, predlagalo, da bi služnost paše ostala, za lesne pravice pa bi bila občinam upravičencev prepuščena v last primerna gozdna površina. Ko je gospostvo zopet prišlo v upravo briksenskega škofa, so bila l. 1838 pogajanja za odvezo služnosti obnovljena. Napravljen je bil nov načrt za ureditev služnostnih pravic. Od celotne površine bi se od razdelitve izvzelo 7368 oralov, največ na Mežaklji. To je bilo zemljišče, na katerem je pravice uveljavljal fužinar Zois za 1450 oralov ter razne občine. Glede ostalih služnostnih upravičencev za drva in gradbeni les je bila postavljena norma, da se za vsako celo kmetijo in kajzarja, ki je bil obdavčen s 6 soldi, dodeli 30 oralov, za vzdrževanje in kurjavo planinskih stavb pa še 100 oralov, kar bi skupaj dalo 19 524 oralov; gospostvu bi ostalo 14 116 oralov. Na tej podlagi se je uprava z nekaterimi občinami upravičencev tudi sporazumela, druge občine so pa postavile višje zahteve in z njimi ni prišlo do sporazuma. Toda tudi dogovor z občinami, ki so na sporazum pristale, ni bil izvršen. Gubernij ga ni potrdil, ker je bila lastninska pravica na gozdovih deloma sporna (35). Okrožno glavarstvo v Ljubljani je l. 1822 dalo pobudo za razdelitev besniškega gozda, ki je pripadal škofjeloškemu kameralnemu gospostvu. Kot so kazale stare mape, je gozd imel prvotno površino 2250 oralov. S krčenjem in devastacijami je bil do jožefinske davčne regulacije skrčen na 1744 oralov. Ob novi katastrski izmeri v dvajsetih letih XIX. stoletja je skupaj s štirimi parcelami, označenimi za pašnike z grmičevjem, meril komaj še 1550 oralov. V gozdu je imelo 17 okoliških sosek med temi tudi mesto Kranj, pravico do lesa, paše in stelje. Izkoriščanje gozda je bilo zelo intenzivno in gozd je bil v slabem stanju. Zgornja in Spodnja Besnica sta imeli pri izkoriščanju največji delež. V nižini ob teh dveh vaseh ležeča zemljišča sta popolnoma izkrčili in spremenili v pašnike. Ta svet sta si lastili zase in izključevali od užitka ostale občine upravičencev. Zaradi tega je med občinami prišlo do spora in vodile so dolgotrajne pravde. Smreke in hrasti v gozdu so bili sicer pridržani gospostvu, toda služnostni upravičenci se na to niso ozirali. Izsekali so gozd, da je ostalo le grmičevje in mlado drevje. Gospostvo je plačevalo davke od gozda, ni pa imelo od njega nikake koristi. Zato se je zavzemalo za razdelitev med upravičence proti plačilu letne urbarske datjave 6 krajcarjev od oralu. Bilo je več razprav z upravičenci. Po približno dvajsetletnih pogajanjih je 15 upravičenih občin pristalo, da kot podlaga za razgovore služi predlog kameralnega gospostva. Zediniti se kljub temu niso mogli; nasprotovali sta Zgornja in Spodnja Besnica, ki sta se branili, prepustiti za razdelitev nasilno priljučeno zemljišče. Ko ni bilo mogoče vprašanja besniškega gozda rešiti po tej poti, je okrožno glavarstvo predpisalo razne ukrepe za zaščito gozda po gozdnopolijskih predpisih. Komisijsko je bila ugotovljena površina, ki je bila še gozd pred 40 leti; to se je nanašalo na začetek prejšnjega stoletja. Dokler ne bi mlad les dorasel, je bilo sekanje prepovedano; nato pa dovoljeno le proti odkazilu. Tudi paša je bila med mladim drevjem prepovedana. Zoper te ukrepe, ki so omejevali podložnike v njihovem dotedanjem razpolaganju z gozdom, se je več prizadetih občin pritožilo. Zgornja in Spodnja Besnica sta šli s svojo pritožbo celo na dvorno pisarno, ki pa ju je zavrnila; ukrepe okrožnega glavarstva je označila kot primerne (36).

Odveza in ureditev gozdnih služnosti sta bili prepuščeni svobodnemu dogovoru in sporazumu med gospodstvi in podložniki. Kot kažejo navedeni primeri, so si državni organi prizadevali, da bi prišlo do takih sporazumov in jih skušali uveljaviti predvsem pri gospodstvih, ki so bila v državni upravi. Tudi drugi dominiji z velikimi gozdovi so želeli odvezo in ureditev gozdnih služnosti. Toda le poredko so uspeli; gubernij je menil, da upravičenci postavljajo pretirane zahteve, da so nezaupljivi in večkrat tudi naščuvani. Zato je dvorni pisarni svetoval, naj bi državna oblast neposredno prisilno vplivala, da se odveza doseže. Dvorni pisarni se tedaj pozitivna prisilna intervencija ni zdela dovolj utemeljena in primerna (37).

Odveza gozdnih služnosti je imela svoj začetek že desetletja pred marčno revolucijo. Seveda je šele zakon l. 1853 dal možnost za njeno splošno izvedbo oziroma ureditev. Če primerjamo način odveze, kot je bil izveden pri posameznih gospodstvih v predmarčni dobi, z odvezo po zakonu iz l. 1853, dobimo vtis, da podložniki s tem zakonom niso vedno pridobili, ter da so bili pogoji za prostovoljno odvezo pred letom 1848 včasih ugodnejši.

Gozdno gospodarstvo in trgovsko izkoriščanje gozdov

Povečanje lesne potrošnje, ki je bilo združeno z gospodarskim razvojem, je pri mnogih gozdarskih strokovnjakih vzbujalo bojazen, da bo prišlo do pomanjkanja lesa. Po njihovih računih je poraba lesa presegala normalni prirastek gozdov.

Površina gozdov in njihov naravni donos sta znašala (38):

Okrožje	Oralov	Nižjeavstrijskih sežnjev	
		skupaj	na oral
Ljubjana	253.975	317.000	1 ¹ / ₄
Novo mesto	280.312	351.000	1 ¹ / ₄
Postojna	159.131	199.000	1 ¹ / ₄
Maribor	212.214	243.000	1 ¹ / ₇
Celje	319.130	436.000	1 ¹ / ₃
Gorica	95.121	69.000	³ / ₄
Celovec	382.962	478.000	1 ¹ / ₄
Beljak	344.546	432.000	1 ¹ / ₄

Gozdna površina, izražena z navedenimi številkami, je povzeta po katastru, donos je bil ocenjen po uradnih ugotovitvah. Za mariborsko okrožje je treba pripomniti, da je obsegalo tudi nekaj ozemlja, ki pozneje ni spadalo k Spodnji Štajerski. Kot mera za določitev lesnega donosa je bil za kataster vzet nižjeavstrijski seženj, preračunan na 30 colska polna. Verjetno je bila ta mera upoštevana pri gornji statistiki; tedaj je seženj enak 2.84 prostorninskega metra (39). V višini povprečnega donosa na oral ni velikih medsebojnih razlik. Izjema je pravzaprav le Goriška, kjer je bil donos znatno pod povprečjem, pač posledica pretiranega izkoriščanja in opustošenja v prejšnjih dobah.

Na Kranjskem so prevladovali bukovi gozdovi. Na Dolenjskem je bukev zavzemala skoraj vso gozdno površino, na Notranjskem več kot polovico, na Gorenjskem, kjer se je držala le bolj vzhodni gorovja, pa približno tretjino. Spremljevalec bukve je bila jelka; sicer največkrat skupinsko primešana v bukove gozdove, je tvorila tudi mnogo pomembnih sestojev. Ravno tako se je pomešala tudi v smrekove gozdove. Na Dolenjskem in Notranjskem smreka ni imela pomembnejše vloge, prevladovala pa je v gorenjskem gorovju; v višjih legah je sama gospodovala. Skupaj je bilo na Kranjskem 508.000 oralov bukovih in 185.000 oralov smrekovih in jelovih gozdov (40). V koroških gozdovih je bilo največ jelke, smreke, bora ter tudi macesna, bukev in zavzemala le okrog 23.000 oralov (41). Na Spodnjem Štajerskem (vštevši graško okrožje) je bilo 253.200 oralov listnatih, skoraj izključno

bukovih gozdov, 145.200 oralov je bilo mešanih in 462.600 oralov čistih iglastih gozdov. Od iglastega drevja je približno tretjino predstavljal borovec; razširjen je bil na prodnatih ravninah (42).

Razpolagamo še z drugimi podatki o donosu gozdov, vendar pa se z že navedenimi vedno ne ujemajo. Pri cenitvah so bile včasih velike razlike; to seveda zmanjšuje zanesljivost števil. Po statistiki, ki jo je sredi prejšnjega stoletja objavila ljubljanska trgovska in obrtna zbornica, je donos gozdov na Kranjskem znašal 685.630 nižjeavstrijskih sežnjev na podlagi 30 colskih polen. Površina gozdov je znašala po tej statistiki 703.444 oralov, poleg tega pa je bilo še 46.473 oralov pašnikov z drevjem. Po katastru naj bi donos znašal pravzaprav le 642.648 sežnjev (43). Tudi Wessely navaja, sklicujoč se na davčni kataster, številke, ki se od gornjih razlikujejo (44). Lesna proizvodnja na oral je po njegovih podatkih znašala na Kranjskem v bukovih gozdovih 0,8, v smrekovih in jelovih pa 1,05 sežnja. Ker pa Wessely računa z lesnimi sežnji po 72 prostorninskih čevljev (Massenfussen) oziroma polovico prostorninskega sežnja tričevljskih drv, je verjetno tudi v različnih merah vzrok za razliko.

Letno potrošnja lesa na Kranjskem je cenila takrat trgovska in obrtna zbornica na 822.032 nižjeavstrijskih sežnjev (45). Poraba lesa je po tej cenitvi presegala donos. Do istega rezultata je prišel Wessely (46). Največji del lesne proizvodnje je bil na Kranjskem in na Štajerskem uporabljen za potrebe prebivalstva, in sicer: drva, gradbeni les in les za malo obrt. Drugi veliki potrošnik je bilo rudarstvo; na Koroškem je bilo celo na prvem mestu; plavži in fužine so porabile veliko oglja. Ta potrošnja je s povečanjem proizvodnje železa naraščala. Wessely je cenil potrošnja lesa v industriji na Kranjskem nekako na peti del vse lesne potrošnje, največ od tega so porabile železarne. Po cenitvi Rossiwalla, ki je opisal železno industrijo v naših deželah okrog l. 1850 in je v teh popisih posebej obravnaval preskrbo s kurivom, so na Kranjskem plavži in fužine porabile približno šestino lesne proizvodnje; na Koroškem je ustrezajoči delež železarstva znašal več kot tretjino, na Štajerskem, mišljena je cela dežela, pa več kot polovico (47). Po Rossiwallovi cenitvi je bilo le na Koroškem nekako ravnotežje med potrebo in potrošnjo, na Kranjskem in Štajerskem so pa trošili več lesa, kot je znašal prirastek. Tudi Wessely je ocenil neugodnejše razmere na Koroškem; po njegovi sodbi je dežela porabila okrog 424.000 sežnjev lesa več kot je znašal letni prirastek. Za Kranjsko je Wessely primanjkljaj cenil na 184.000, za Štajersko na 458.000 sežnjev. Razen železarn so trošile precej lesa steklarne, na Kranjskem in na Koroškem sicer v manjši meri, več pa na Spodnjem Štajerskem, kjer so bile številne zlasti na Pohorju (48). Štajerski šematizem je l. 1839 izkazoval 13 steklarn na Spodnjem Štajerskem, od katerih je le ena uporabljala kot kurivo premog, vse ostale pa drva.

Fužinarji povečini niso imeli lastnih gozdov; z ogljem so se preskrbovali v bližnjih gozdovih zemljiških gospodstev. Po starih rudarskih redih so velika gozdna področja, predvsem iglastega drevja, ki niso pripadala zasebnikom ali bila priključena kmečkim posestvom, bila pridržana za potrebe rudarstva (49). Izvajanje rezervatnih gozdnih pravic je bilo sicer ob koncu XVIII. stoletja suspendirano, toda fužine so ostale glede preskrbe z ogljem navezane na ista gozdna področja kot prej in so si mnogokrat lastile tudi vse dotedanje pravice, zlasti izključno pravico žganja oglja. To se kaže v stalnih sporih, ki so se ponavljali skozi vso prvo polovico XIX. stoletja. Zemljiška gospodstva so se večkrat pritoževala, da fužinarji svojevoljno gospodarijo v njihovih gozdovih, da sekajo drevje in žgejo oglje, ne čakajoč, da bi jim bili v ta namen odkazani gozdni okoliši. V nekaterih primerih so uveljavljali celo lastninsko pravico na gozdnih področjih, iz katerih so dobivali oglje in les za svoje obrate.

Za izkoriščanje svojih gozdov so zemljiška gospodstva zahtevala od fužinarjev plačilo določenih gozdnih pristojbin (Waldzins, Waldstellung). Tudi gozdne pristojbine so bile ponovno predmet sporov, ker so fužinarji plačilo zavlačevali ali celo odklanjali. Gospodstvo Bela peč je šlo s svojim zahtevkom za 1742 gld 30 kr proti fužinarju Leopoldu Ruardu

v Savi, ki je izkoriščal belopeške gozdove, do dvorne pisarne. Ta pa je odklonila razpravljanje in je zavrnila gospostvo na sodno pot (50). Tudi fužinar Zois se je branil plačevanja pristojbin za izkoriščanje blejskih gozdov. Leta 1838, ko je bilo blejsko gospostvo vrnjeno briksenškemu škofu, je znašal njegov dolg 2196 gld 16½ kr. V naslednjih letih je blejsko gospostvo predpisalo Zoisu gozdne pristojbine, ki so se gibale med 1570 in 5650 gld. Plačila so bila le malenkostna, tako da se je dolg do l. 1846 dvignil na 22.056 gld 12¼ kr (51). Razumljivo je, da so pri takem stanju gozdni lastniki omejevali izkoriščanje svojih gozdov po fužinarjih.

V primeri s celotno potrošnjo je merkantilni les predstavljal sorazmeroma majhen del. Po cenitvi ljubljanske trgovske in obrtne zbornice je na merkantilni les na Kranjskem odpadlo letno okrog 50.000 sežnjev, ki so bili iz snežniških gozdov izvoženi v Trst in na Reko ter od tod v inozemstvo. Na Koroškem so cenili letni izvoz hlodov, tramov, desk in tudi drv na 35.000 sežnjev; bila pa so tudi leta, ko je izvoz dosegel 60.000 sežnjev. Iz Gornje Koroške je šel les zlasti na Benečansko, sicer so iz Koroške vozili les tudi v Trst ter po Dravi na Hrvatsko (51 a). V snežniških gozdovih, ki ležijo najbližje obema jadranskima pristaniščema, so imeli postojnski podložniki iz več vasi razen pravice do lesa za domače potrebe tudi določene pravice do lesa za kupčijo. Ščasoma se je prvotna oblika te služnosti zelo razširila; razvoj lesne trgovine je omogočil večji izvoz. Več kot služnostnih upravičencev je bilo tistih, ki jim je snežniško gospostvo dajalo pravico, da so proti plačilu gozdne pristojbine celo leto prosto brez odkazila sekali vse lesne sortimente in jih neomejeno prodajali. Najvažnejši predmet lesnega izvoza so bile tanke bukove deske, ki so jih žagale številne vodne žage ob Bistrici in Reki. Te deske, ki so jih sredi stoletja cenili na dva milijona letno, so s posredovanjem reških in tržaških trgovcev izvažali v Italijo, kjer so iz njih delali zaboje za južno sadje. Poleg bukovih desk so izvažali tudi smrekov in jelov žagan les, jambore in razne druge za ladjedelništvo potrebne sortimente. Ker je lesna trgovina z gospodarskim razvojem zavzemala vedno večji obseg, je tudi izkoriščanje gozdov postajalo intenzivnejše in se bližalo devastacijam (52). V manjši meri je merkantilni les prihajal iz planinskih in logaških gozdov, ki so težili k tržaški cesti. Iz prvega desetletja preteklega stoletja imamo celo primer, da so večjo količino macesnovih in smrekovih hlodov izvozili v Trst iz gozda v Jamniški Bistrici (53). Pri omejenih možnostih prevoza, ko še ni bilo železnice, so les le poredko s konjsko vprego prevažali na tako razdaljo, najbrž samo ob prav posebno ugodnih konjunkturah.

Prvotno gospostva niso nadzirala izvajanje podložniških pravic za prodajo lesa v gozdovih, pač pa so izvrševala kontrolo pri prevozu lesa v Reko in Trst. Dogovorjena so bila s carinskimi uradi v Bazovici, Opčinah in Sv. Matiji pri Kastvu, da so ustavili in zaplenili vsak voz lesa na poti v Trst ali Reko, za katerega se s potrdili zemljiškega gospostva ni moglo dokazati, da je zanj plačana gozdna pristojbina. V nekaterih gozdnih področjih so to nadzorstvo opravljali cestni mitničarji. Taka kontrola je imela seveda svoje pomanjkljivosti in je bila povod raznim nevshečnostim. Podložniki so se večkrat pritoževali glede neupravičenih ovir, ki jih delajo carinski uradi pri prevozu lesa v obe jadranski pristanišči. Verjetno so spori in pritožbe okrog te kontrole bile povod, da je po odredbi dvorne pisarne carinski uradi od 1. februarja 1842 naprej niso smeli več opravljati. Če naj bi nadzorstvo še ostalo, naj zanj skrbijo organi politične uprave ali pa prizadeti gozdni lastniki. Dvorna pisarna je dvomila o potrebi take kontrole, vseeno pa je naročila guberniju, naj predlaga tak način, ki bo izvedljiv brez ovir za trgovino. Toda tudi gubernij ni bil za nadzorstvo političnih oblasti. Postojnsko okrožno glavarstvo, ki je bilo pri tem najbolj prizadeto, je izjavilo, da je edino sredstvo zoper neupravičeni in pretirani izvoz lesa nadzorstvo po organih gozdnih lastnikov (54). Zdi se, da so od tedaj gozdni lastniki v večji meri pričeli nadzirati sekanje v gozdovih.

Sekanje merkantilnega lesa je že sredi dvajsetih let imelo tak obseg, da je vplivalo na stanje notranjskih gozdov. Zato je postojnski okrožni gozdni komisar l. 1825 predlagal,

naj bi se za dvajset let prepovedal izvoz nekaterih sortimentov v Trst in Reko, da se prepreči uničenje gozdov. Gubernij je ta predlog zavrnil kot nezdržljiv z načelom svobodnega izvoza, ki je bil proglašen iz najvišjega mesta. Priporočal pa je, naj okrožno glavarstvo kar najstrože uporablja gozdnopolicijske predpise, da tako omeji škodljivo izkoriščanje gozdov (55).

V snežniških gozdovih, ki so dajali glavni delež merkantilnega lesa za izvoz, je bilo gospodarstvo, dasi lastnik, proti podložnikom brez moči. L. 1837 je grof Maks Lichtenberg prosil gubernij, da dovoli vojaško asistenco za zaščito gozda. Hlude so vozili iz gozda brez odkazila in žigosanja, slabo so ravnali z županom in uradnim slugom, ki ga je okrajni urad na Premu dal za asistenco njegovemu gozdarskemu osebju. S silo so podložniki odpeljali hlude na žago v Bistrico. Dva tisoč bukovih hلودov je bilo preveč posekanih. Vojaška asistenca tedaj ni bila dovoljena, ker ji je okrožno glavarstvo nasprotovalo (56). Do hujšega spora med snežniškim gospodarstvom in podložniki je prišlo l. 1844. Ob koncu l. 1843 je gospodarstvo zvišalo gozdne pristojbine; za deske, sežagane iz hلودov, posekanih v gozdu, je pristojbina prvotno znašala 1 kr od navadne in 2 kr od 12 colske deske. Tedaj pa je bila zvišana na 2 oziroma 3 kr. Gozdne pristojbine je bilo treba plačati pred prodajo ali pred izvozom. Razlog povišanj je bilo povečanje zemljiškega davka od zemljišča snežniškega gospodarstva od 306 na 2443 gld. Nekaj mesecev so kmetje in lesni trgovci povišano pristojbino plačevali, pozneje so pa začeli plačilo odklanjati in izvažati les brez dovoljenja in plačila. Ob tej priliki je bila gospodarstvu dovoljena vojaška asistenca: oficir in 30 mož. Tudi okrožni komisar je bil tedaj za dalj časa poslan v snežniško graščino. Počasi se je stanje izboljšalo; podložniki so uvideli, da proti sili ne morejo uspeti; jeseni 1844 je bila vojaška posadka zmanjšana, sredi januarja 1845 pa odpoklicana (57).

V revolucionarnem letu 1848 je bilo zopet načeto vprašanje kontrole prevoza merkantilnega lesa. Po marčnih dogodkih so podložniki s silo odpravili nadzorstveno postajo na Uncu, ki je nadzirala izvoz lesa iz gozdov gospodarstev Snežnik, Nadlišek, Planina in Lož. Telega leta so tudi sicer zelo samovoljno gospodarili v snežniških in drugih gozdovih. Miroslav Vilhar, graščak na Pivki in upravitelj gospodarstva v Senožečah, je tedaj predlagal notranjemu ministru, naj se organizirajo posebni uradi v Opčinah, Bazovici in pri Sv. Matiji, da bi kot nekdanj nadzirali izvoz merkantilnega lesa v Trst in Reko. Pričakoval je, da bi taka kontrola zajezila prekomerno izkoriščanje gozdov. Okrožno glavarstvo je odkrito priznalo, da Vilharjev predlog ni izvedljiv. Zemljiška odveza je razmere temeljito spremenila, gospodarstva niso več upravičena nadzorovati podložniške gozdove in odkazovati les za posek. Kontrola bi pomenila tudi oviro za lesno trgovino; prekupčevanje z lesom je zelo razvito, les prehaja iz rok v roke, nadzorstvo nad poreklom je na velikih trgovskih cestah praktično nemogoče. Možno bi bilo le za manjša gozdna področja ob stranskih poteh. Gospodarstva Snežnik, Ribnica ter Planina z Logatcem in Predjamo so želela obnoviti nadzorstvo nad izvozom lesa na Uncu in v Postojni. Prosili so politično oblast, da jim pri tem pomaga. Komorna prokuratura je opozorila na neizvedljivost kontrole, ki ne bi zajemala lesa iz vsega področja, saj se ne bi nanašala na gozdove vseh gospodarstev, še manj seveda na zasebne in skupne gozdove bivših podložnikov. Končno je šlo pri tem za zaščito zasebne lastnine, to pa ni zadeva političnih oblasti, temveč v prvi vrsti lastnikov samih, kar sodi v področje kazenskega in civilnega sodnika. Politična oblast nastopi le, če gre za ohranitev miru, reda in varnosti. Na osnovi tega mnenja je gubernij uvedbo nadzorstva nad izvozom zavrnil (58).

(Nadaljevanje sledi)

Dr. Vlado Valenčič

ljanju, ki je v gorenjskem kotu doseglo že pohvalno višino. Vplivati je treba na tovariše pri izvrševanju težkega in družbeno pomembnega dela, posebno v zasebnem sektorju. Važna naloga je tudi izposlovati pri pristojnih forumih napredek logarjev v njihovem poklicu. Ena glavnih nalog pa je sodelovanje z logarji drugih republik in z zveznim društvom.

M. Z.

IZ ZGODOVINE NAŠEGA GOZDARSTVA

SLOVENSKO GOZDARSTVO V PREDMARČNI DOBI

(Nadaljevanje)

Prizadevanja za zaščito gozdov in umnejše gozdarstvo

Uvedba gozdarske upravne službe je pritegnila večje število gozdarskih strokovnjakov k nadzorstvu nad gozdovi. Ti so polagali večjo važnost na izvajanje raznih gozdnopolicijskih predpisov in so posvečali svojo pozornost tudi drugim vprašanjem, ki so bila v zvezi z našeli umnega gozdarstva. Gozdarska znanost in tehnika sta v prvi polovici prejšnjega stoletja zaznamovali velik napredek. V gozdarski praksi so se pričeli uveljavljati absolventi l. 1813 v Mariabrunnu ustanovljenega gozdarskega učnega zavoda. Skrb za gozdove se je povečala in dala pobudo za razne ukrepe, ki jim je bil namen, zaščititi gozdove in izboljšati gospodarstvo z gozdovi.

V zvezi s takimi akcijami je bilo prizadevanje, da se napravi konec kozji paši v gozdovih. Sicer je bil to že star problem, ki so z njim imeli opravka že v prejšnjih dobah, toda dokončno ga niso nikoli mogli rešiti. L. 1826 je gubernij začel ponovno obravnavati to vprašanje; naročil je okrožnim glavarstvom, naj ugotovijo število koz in povejo svoje mnenje glede kozjereje in paše v gozdovih. Pokazalo se je, da so v nekaterih okoliših gojili sorazmeroma še veliko število koz. V ljubljanskem okrožju so ugotovili 6268, v novomeškem 6232 in v postojnskem 3728 koz. Razmeroma veliko jih je bilo na Dolenjskem v okoliših okrajnih gosposk Žužemberk, Kočevje in Poljane. V celovškem okrožju so našeli 3539 in v beljaškem 7808 koz. Okrožna glavarstva so bila zoper splošno prepoved kozjereje. Prevladovalo je mnenje, naj bi se koze dovolile v krajih, kjer pašnikov ni mogoče drugače izkoriščati. Odpravi naj se kozjereje v čredah in določi naj se število koz, ki jih sme posameznik imeti, ter pašnike, kjer bi bila paša koz dovoljena. V nekaterih poročilih je bilo poudarjeno, da tam, kjer koze pasejo pod nadzorstvom, ne delajo škode. Novomeško okrožno glavarstvo je ob tej priliki opozorilo na škodljivo razvado kleščanja vej pri mladih bukovih drevesih za preskrbo zimske krme. Na ta način je bilo uničenega mnogo gozdnega podrasta. Edino postojnsko glavarstvo je bilo za prepoved; utemeljilo jo je s potrebo pospeševanja gojenja gozdov in sadjarstva. Tako stališče so narekovala takratna prizadevanja za zasaditev in boljše izkoriščanje golih, slabo donosnih kraških pašnikov v okrožju (59). V nekaterih notranjskih okoliših je bilo število koz maksimirano že ob koncu XVIII. stoletja, toda kozjereje je preseгла dovoljen okvir. Po mnenju kranjske kmetijske družbe je postojnsko okrožno glavarstvo dopustilo, da se je število koz preveč povečalo. Preprečiti bi bilo treba, da bi posamezniki imeli črede 30 do 40 glav, zlasti če redijo tudi govejo živino. Kajzarjem pa naj bi bilo dovoljeno imeti 3 ali 4 koze, ker jim je to potrebno za življenjski obstoj; pri tem naj bi se upoštevalo število družinskih članov. Izkoristila bi se paša na strmih skalnatih zemljiščih in kraških stenah, ki so goveji živini nedostopne, koze pa vendar najdejo še nekaj hrane. Pasle naj bi se pod nadzorstvom pastirja; določila naj bi se zemljišča, kjer bi bila paša dovoljena. Koze, ki presegajo določeno maksimirano število, naj bi se odpravile (60). Koroška kmetijska družba je menila, da koze pri strogem gozdnem nadzorstvu ne delajo škode. Poudarjala je celo dobre strani kozjereje. Rezultat razprave o kozjereji je končal z ugotovitvijo gubernija, da predpisov za omejitev kozje paše ne manjka, vendar pa so bili premalo upoštevani (61).

Podložnike je omejevanje števila koz ponekod občutno prizadelo. Zato so se pritoževali zoper take ukrepe; nekatere vasi iz postojnske okolice so šle s svojimi pritožbami do cesarja. Vendar nasprotovanja prizadetih podložnikov niso mogla zadržati nazadovanja kozjereje. Štetja živine iz poznejših desetletij izkazujejo vedno manj koz. Brez dvoma so k temu pripomogli predpisi, ki so prepovedali oziroma omejevali pašo koz.

Pri podiranju drevja v gozdovih so največ uporabljali sekiro. Sicer so si državne oblasti že v XVIII. stoletju prizadevale, da bi se pri tem delu razširila žaga; v ta namen so bili izdani posebni predpisi. Cenili so, da je pri delu s sekiro šlo v izgubo 4—20% lesa, uporaba žage je izgubo omejila na $\frac{1}{2}$ do $2\frac{1}{2}$ %. Žaga bi torej pomenila velik napredek na poti do boljšega izkoriščanja gozdov in lesa. Zato je bilo postavljeno vprašanje, ali naj ne bi sekiro pri podiranju drevja prepovedali in uvedli za to delo žago. Okrožna glavarstva so bila pozvana, naj poizvejo za mnenje pomembnejših zemljiških gospodarstev. Iz poročil, ki jih je prejel gubernij, se vidi, da so vsi soglašali glede prednosti, ki jih ima uporaba žage pred sekiro. Toda kljub temu so imeli številne pomisleke zoper obvezno uvedbo žage. Žaga je znatno dražja kot sekira, vsak podložnik si je ne bi mogel nabaviti. Tudi ni uporabna na vsakem terenu; s sekiro je mogoče drevo odsekati nižje pri tleh. Za delo z žago sta potrebna dva, seka pa lahko en sam. Pomisleki so se nanašali tudi na uporabo žage pri tlačanskem delu. Podložniki bi se mogoče upirali tlaki z žago, ker bi bila to novost; nastal bi povod za nove pritožbe. Prevladovalo je mnenje, naj se žaga prisilno ne uvaja, temveč naj se prepusti času in se le s poučevanjem skuša podložnike prepričati, naj jo uporabljajo pri gozdnem delu. Da bi se žaga bolj razširila, so nekatera okrožna glavarstva priporočala, naj bi zemljiška gospodarstva sama priskrbela žage in jih dala na razpolago podložnikom pri gozdni tlaki (62). Gubernij je o vseh teh mišljenjih poročal dvorni pisarni, do kakšnih konkretnih ukrepov pa takrat ni prišlo.

Mnogo večji pomen kot danes je v tedanjem času imelo oglarjenje. Fužinarstvo je uporabljalo predvsem oglje. Tudi tu ni manjkalo prizadevanj, da se pri izkoriščanju lesa za kuhanje oglja doseže večji učinek. Potrebno je bilo več oglja in boljša kakovost. Ta cilj naj bi se dosegel s poukom v oglarstvu; pojavile so se zahteve, naj bi bil tak pouk obvezen za oglarje. Toda čas uvajanju prisilnih ukrepov ni bil več naklonjen. Kranjska kmetijska družba se je odločno izjavila zoper obvezno usposabljanje. Ako gre za pretirano trošenje lesa, je skrb gozdnega lastnika, da ga prepreči; ako pa gre za kakovost oglja, je prepuščeno razumnosti kupca, da jo zavrne. Pač pa sta kranjska in koroška kmetijska družba poudarjali potrebo, naj bi se uvedel neobvezen praktičen pouk za oglarje. Kranjska kmetijska družba je oskrbela navodila za strokovno žganje oglja. Spisal jih je Jožef Dejak, nadzornik posestev kneza Porzie v Senožečah; v slovenščino jih je prevedel Blaž Potočnik. Zavrjnena je bila misel, da bi se z oglarjenjem smeli ukvarjati le oglarji, ki bi dokazali svojo strokovno usposobljenost. Gubernij je že v naprej odklonil vsak predlog, ki bi bil podoben cheovski obveznosti ali bi preveč omejeval lastninske pravice zasebnikov. Postojnsko okrožno glavarstvo je predlagalo, naj bi se za oglarstvo uvedla posebna dovoljenja kot za druge obrti, ki trošijo les. Izdajala naj bi se le v gospodarsko opravičljivih primerih (63). Iz spisov se ne vidi, da bi razprava glede oglarjenja dala še kak drug rezultat razen objave in razširjanja poljudnih navodil za kuhanje oglja.

Načrti za nov gozdni red

Ob organizaciji gozdnih uradov je bilo predvideno, da bo izdan nov gozdni red, prilagojen nižjeavstrijskemu gozdnemu patentu iz leta 1813. Pričelo se je razpravljati o tem vprašanju, prihajala so razna mnenja, tekla so leta, toda do odločitve ni prišlo. Gozdni uradi pri okrožnih glavarstvih in okrajnih gosposkah so pri svojem poslovanju morali še vedno uporabljati gozdni red iz leta 1771. Toda le redki uradi so razpolagali z besedilom tega zakona (64). Leta 1824 je okrožno glavarstvo v Ljubljani prosilo gubernij, naj se gozdni red iz leta 1771 na novo natisne, če ne v celoti pa vsaj v izvlečku, obenem naj se

prevede v deželni jezik, to je v slovenščino. Okrožno glavarstvo je želelo 150 izvodov, da bi jih razdelilo okrajnim gosposkam, vaškim županom, dominijem, fužinarjem in zasebnikom. Gubernij je predlog za natisk in prevod v slovenščino takoj odobril; gozdni red je prevedel profesor slovenščine Fr. Metelko (65).

V zvezi s ponovnim natisom gozdnega reda je bilo sproženo vprašanje določitve kazni za kršitve raznih njegovih predpisov. Stari gozdni red je namreč prepuščal kazen presoji oblasti, kar je imelo za posledico neenotnost in svojevoljnost pri kaznovanju. Okrožna glavarstva, ki so pri obravnavah zaradi gozdnopolijskih prestopkov najbolj pogrešala primerne določbe o kazenskih sankcijah, so se na splošno zavzemala za dopolnitev gozdnega reda s takimi predpisi. Toda gubernij ni bil istih misli. Spremembe je bil potreben gozdni red v celoti, ne gre, da bi se le delno spreminjal s kazenskimi določbami, ko itak dvorna pisarna pripravlja nove gozdne predpise. Dvorna pisarna je to stališče odobrila; zavrnila je misel, da bi bili za posamezne dežele izdani delni gozdni redi (66).

Verjetno so predlogi okrožnih glavarstev dali pobudo, da se je razpravljanje za nov gozdni red nekoliko premaknilo. Dvorna pisarna je guberniju naročila, naj prouči vprašanje gozdnega reda, upoštevajoč svoje upravne skušnje; zasliši naj okrožne glavarje in kmetijske družbe ter nato predloži načrt za nove gozdne predpise. K razpravam o gozdnem redu so okrožna glavarstva pritegnila širši krog interesentov. Gubernij je zbral obširna poročila, ki so obravnavala razna vprašanja; predloženi so bili tudi celotni načrti gozdnega reda. Gradivo je preobsežno, da bi ga bilo mogoče v podrobnostih obravnavati. Omenjena naj bodo le načelna stališča, ki so v posameznih predlogih prišla do izraza.

Kranjska kmetijska družba se je na svojih občnih zborih večkrat ukvarjala z vprašanjem novega gozdnega reda. Zagovarjala je uvedbo nižjeavstrijskega patenta s potrebnimi spremembami in dodatki. Gozdni red bi bil potreben predvsem zato, da bi ščitil lastnika pred gozdnimi tatvinami in izkoriščanjem gozdov po neupravičenih. Zato naj bi vseboval določbe o kaznovanju prestopkov in povrnitvi povzročene škode (67). V pozneje predloženem načrtu je bila predvidena evidenca gozdnega stanja. V treh letih bi morali gozdni lastniki napraviti mape, ki bi služile za ugotavljanje letnega prirastka, na katerega bi bilo izkoriščanje omejeno. Spreminjanje gozdov v njive, travnike in vinograde bi bilo kaznivo. V štirih letih bi se morale odpraviti vse gozdne služnosti; sporazumu med lastnikom in upravičenci pa bi bilo prepuščeno, ali se služnosti odkupijo z denarjem ali z odstopom zemljišča. Za nadzorstvo nad gozdovi naj bi se uvedli distriktni gozdarji; imenovala jih bi okrožna glavarstva, ostali pa bi zasebni uradniki, plačani iz okrajnih blagajn. V 32 členih so bili izčrpano obravnavani gozdni prekrški in za nje določene kazni. Načrt kmetijske družbe je predvideval, da bi se v postopku za kaznovanje določila razen kazni tudi odškodnina za gozdnega lastnika. Gubernijski referent je to določbo pohvalil kot najboljšo misel v načrtu, ki ga je sicer označil kot preobširnega in predolgoveznega (68). Ko je bila kmetijska družba leta 1836 ponovno pozvana, da se izjavi glede uvedbe novega gozdnega reda, je poročevalec Galle, graščak v Bistri, povezal to vprašanje z gozdnimi služnostmi. Brez ukinitve vseh služnosti mu je bil vsak gozdni red brez koristi in neizvedljiv (69). Štajerski kmetijski družbi se gozdni red v duhu stare zakonodaje ni zdel več potreben. Zavračala je tudi uporabo nižjeavstrijskega gozdnega patenta za štajerske razmere; izjema so bili gozdnopolijski predpisi. Deželni stanovni naj bi sestavili komisijo, ki bi proučila obstoječe gozdnopolijske predpise in jih uredila v nov, potrebam ustrežajoč zakonski načrt (70). Iz gozdnega reda naj bi bila izključena vsa gozdarska navodila, gojenje gozdov naj bo prepuščeno presoji lastnika. Zato tudi ne sme vsebovati predpisov o gozdnem gospodarstvu (71). Koroška kmetijska družba je imela o vprašanju gozdnega reda zelo neodločno stališče. Priznavala je sicer potrebo po gozdnopolijskih predpisih, dvomila pa je v možnost, da bi jih bilo mogoče v doglednem času uveljaviti. Razen tega je za izvajanje gozdnega reda potrebno številno gozdarsko osebje. Najprej bi bilo treba točno ugotoviti stanje lesnih zalog v gozdovih ter obseg potrošnje lesa; ko bi bil znan morebitni

primanjkljaj, naj bi se napravil nov gozdni red, ki naj bi čim manj omejeval gozdno gospodarstvo (72).

Tudi v mnenjih okrožnih glavarstev so se pokazala različna, deloma nasprotujoča si stališča. Ljubljanski okrožni glavar je bil za neomejeno svobodo v gozdarstvu. Če bi vsak lastnik sam užival svoje gozdove, zaradi lastnih koristi ne bi več dopuščal gozdnih prestopkov. Gozdne služnosti so škodljive, treba jih je odvezati in odpraviti najkasneje v šestih letih. Novomeško, postojnsko in beljaško okrožno glavarstvo so se izrekla za uvedbo nižjeavstrijskih gozdnih predpisov z nekaterimi spremembami. Beljaški okrožni glavar je za svojo osebo nasprotoval gozdnemu redu, ki ne bi bil v skladu s civilnimi zakoni. Celovško okrožno glavarstvo je vprašanje komisijsko temeljito obravnavalo. Prišlo je do zaključka, da je gozdni red potreben in da mora vsebovati določbe, ki prepovedujejo vse, kar škoduje ohranitvi gozdov in njihovemu stalnemu donosu. Nižjeavstrijski gozdni red iz leta 1813 bi se moral dopolniti in izpopolniti, da bi ustrežal potrebam. Zato je celovško okrožno glavarstvo predložilo svoj načrt, katerega je gubernijski referent ocenil kot odličnega, razgledanega in času primernega (73).

Ko je ljubljanski gubernij leta 1842 poročal dvorni pisarni o rezultatih dotedanjih razprav za nov gozdni red, je moral poudariti različnost mnenj, ki se je pokazala v načrtih in drugih predlogih. Ni čudno, da se je pri takih razmerah dunajska vlada kljub vsem temeljitim pripravam obotavljala z izdajo novega gozdnega reda, od katerega ni bilo mogoče pričakovati, da bi ustrežal vsem prizadetim. Do novega gozdnega zakona je prišlo šele leta 1852, torej po ukinitvi zemljiškega podložništva in v dobi, ko je glede zemljiške lastnine popolnoma prevladovalo načelo gozdarskega liberalizma.

Dr. Vlado Valenčič

Viri

1. Glej Vlado Valenčič, O gozdarski politiki osemnajstega stoletja. Gozdarski vestnik XV/1957, str. 286 sl. — 2. Mestni arhiv, Ljubljana, Reg I fasc. 155, objava štajersko-koroškega gubernija od 22. VII. 1807. — O razvoju gozdarske službe v politični upravi, glej tudi Anton Rossipal, Die Organisation und Wirksamkeit des Forstdienstes der politischen Verwaltung. Geschichte der österreichischen Land- und Fortwirtschaft und ihrer Industrien. IV. Band. Wien 1899, str. 366 sl. in L. DIMITZ, Das Wald- und Jagdwesen unter den Habsburgern mit besonderer Rücksicht auf Krain. Mittheilungen des krainisch-küstenländischen Forstvereines. VIII. Heft. Wien 1883, str. 32 sl. — 3. Valenčič, n. o. m., str. 288. — 4. DAS (Državni arhiv Slovenije), fasc. 738, gubernijski arhiv, spis 1708/1816. — 5. Fr. X. Hlubek, Die Landwirtschaft des Herzogthumes Steiermark. Graz 1846, tabela k str. 108. — 6. DAS, fasc. 3621, gubernijski arhiv fasc. 63/1825-8, ref. 22, spis 6852/1828. Označbo 63 nosijo tudi vsi nadaljnji fascikli gubernijskega arhiva, ki obravnavajo gozdarske zadeve. Zato te označbe več ne navajam, pač pa so tekoči številki fascikla dodana leta, iz katerih je gradivo. — 7. DAS, fasc. 738, spis 7939/1816. — 8. Dr. Vladimir Murko, Josip Ressel. Življenje in delo. Ljubljana 1957. Prim. tudi članke o Resslu v št. 10. Gozdarskega vestnika iz leta 1957. — 9. DAS, fasc. 3621/1825-8, ref. 22, spis 6852. Joseph Koller, Ueber das Grasschnaiten (Entasten der Nadelholzbäume zur Streugewinnung). Verhandlungen und Aufsätze. Herausgegeben von der k. k. Landwirthschafts-Gesellschaft in Steyermark (v nadaljnjem citirano: Verhandlungen und Aufsätze). 23. Heft, str. 130 sl. — Simon Scharnagl, Die Fortwirtschaft in österreichischen Küstenlande. Wien 1873, str. 6. — Julius Marchet, Das forstliche Transport- und Bauwesen. Geschichte der österreichischen Land- und Forstwirtschaft und ihrer Industrien. IV. Bd., Wien 1899, str. 205. — Po objavi prvega dela te razprave v št. 8/9 me je ing. Anton Šivic opozoril, da je bil Koller po njegovih ugotovitvah rojen leta 1798 v Bohinjski Bistrici kot sin upravitelja Zoisovih fužin. Podatki v spisu, iz katerega sem jih posnel so torej netočni in jih s tem popravljam. Ing. Šivicu se za prijazno opozorilo lepo zahvaljujem. Pripominjam, da je Koller od leta

1809 obiskoval ljubljanski licej in je leta 1815 dovršil, star 17 let, drugi filozofski tečaj. (Licejski katalogi v Mestnem arhivu.) — 10. DAS, fasc. 738, spis 1708/1816. — Johann Nep. Zörer, Auszüge aus der statistisch topographischen Beschreibung des Bezirkes Prem... im Jahre 1824. Beiträge zur Naturgeschichte, Landwirthschaft und Topographie des Herzogthums Krain. V. Heft. Ljubljana 1838. — Novice. 1849, str. 188. — 11. DAS, fasc. 738, spis 1708/1816. — 12. Annalen der kaiserl. königl. Landwirthschafts-Gesellschaft in Krain. Jahrgang 1826 (v nadaljnjem citiramo: Annalen...), str. 62 sl.; Jahrgang 1828, Erste Hälfte, str. 42 sl. — 13. Ergänzungs-Sammlung der politischen, Cameral- und Justiz-Gesetze und Verordnungen für das Herzogthum Krain und den Villacher Kreis... I. Theil, 3. Abtheilung. Ljubljana 1836, str. 183 sl. — DAS, Arhiv Kmetijske družbe fasc. W/3 (1771—1890), Ludwig Dimitz, Denkschrift über die Errichtung der Distriktsförsterei im Kronlande Krain. Rokopis. — 14. DAS, fasc. 3621/1825-8, ref. 22. — Rossipal, n. o. m., str. 373. — 15. Dimitz, n. o. m., str. 32. — 16. DAS, fasc. 3621/1825-8, ref. 22. — 16 a. Joseph Wessely, Die österreichischen Alpenländer und ihre Forste. Wien 1853. I. Theil, str. 278. II. Theil, str. 8, 37, 167. — 17. Dr. Walter Schiff, Österreichs Agrarpolitik seit der Grundenlastung. Tübingen 1898, str. 41 sl. — 18. Schiff, n. o. m., str. 47. — Wessely, n. o. m. I. Theil, str. 502 sl., II. Theil, str. 28 sl. — 19. Obravnave deželnega zboru kranjskega v Ljubljani od 5. nov. do 7. dec. 1872. Priloga 1. — 20. Schiff, n. o. m., str. 162. — 21. Stenographische Protokolle des kärntnerischen Landtages. II. 3. Session von 9. September bis 28. October 1869, str. 56 sl. — Schiff, n. o. m., str. 42. — 22. Schiff, n. o. m. str. 38, op. 4 in str. 39. — 23. Glej Vlado Valenčič, Vloga steklarn pri izkoriščanju gozdov na nekdanjem Kranjskem. Gozdarski vestnik XI/1953, str. 185 sl. — 24. DAS, fasc. 3619/1825-8, ref. 15, spis 1278/1827. — 25. DAS, fasc. 3623/1829-34, ref. 9, spis 7759/1831; fasc. 3628/1835-42, ref. 107; fasc. 3631/1843-8, ref. 72, spis 3555/1848. — 26. DAS, fasc. 3629/1835-42, ref. 161. — 27. DAS, fasc. 3631/1843-8, ref. 72, spis 15.438. — 28. DAS, fasc. 3628/1835-42, ref. 103. — 29. Razglas državnega namestništva v Ljubljani, št. 275 od 3. I. 1854. — 30. Vlado Valenčič, Bistriški gozd in kamniški meščani. Kamniški zbornik III/1957, str. 84 sl. — 31. DAS, fasc. 3632/1843-8, ref. 197. — 32. DAS, fasc. 3629/1835-42, ref. 185. — 33. DAS, fasc. 3627/1835-42, ref. 52. — 34. DAS, fasc. 3627/1835-42, ref. 52. — 35. DAS, fasc. 3627/1835-42, ref. 52; fasc. 3631/1840-8, ref. 90, spis 14.377/1847. — 36. DAS, fasc. 3627/1835-42, ref. 52; fasc. 3630/1843-48, ref. 65/1844. — 37. DAS, fasc. 3627/1835-42, ref. 52, spis 22.717/1838 in 5480/1840. — 38. Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie für die Jahre 1845 und 1846, XVIII. und XIX. Jahrgang. Provinzial-Übersichten für das Jahr 1845. — 39. Mestni arhiv Ljubljana, Reg. I. fasc. 303, Belehrung für die Bezirks-Herrschaften zur Erhebung der im Jahre 1824 bestandenen Producten- und Arbeitspreise zum Behufe der Peris-Tariffe für den stabilen Kataster. — Thierot, Bemerkungen über die Einführung des Meter-Masses in der Forstwirtschaft. Mittheilungen des krainisch-küstenländischen Forstvereins. I. Heft. Trst 1876, str. 51 sl. — 40. Wessely, n. o. m. II. Theil, str. 8 sl. — 41. Wessely, n. o. m. II. Theil, str. 167 sl. — 42. Wessely, n. o. m. II, Theil, str. 36 sl. — 43. Bericht der Handels- und Gewerbekammer für das Kronland Krain zu Laibach... über den landwirtschaftlichen, industriellen und commerziellen Zustand ihres Kammerbezirkes im Jahre 1853. Ljubljana 1854, Tab. Nr. 1. — 44. Wessely, n. o. m. II. Theil, str. 13. — 45. Bericht der Handels- und Gewerbekammer, n. o. m. — 46. Wessely, n. o. m. II. Theil, str. 20. — 47. Josef Rossiwall, Die Eisen-Industrie des Herzogthums Kärnten im Jahre 1855; ... des Herzogthums Krain im Jahre 1855... des Herzogthums Steiermark im Jahre 1857. Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik. V. Jahrgang, III., IV. Heft, VIII. Jg. — 48. Valenčič, Vloga steklarn... n. o. m. — Carl Hiltl, Das Bachergebirge. Klagenfurt 1893. — Ing. Drago Korent, Pohorske glažute in njihov vpliv na gozdove. Gozdarski vestnik X/1952. — 49. Prim. o tem literaturo in vire navedene: Valenčič, O gozdarski politiki... n. o. m. str. 288. — 50. DAS, fasc. 3627/1835-42, ref. 21. — 51. DAS, fasc. 3631/1843-8, ref. 90, spis 14.377/1847. — 51 a. Wessely, n. o. m. II. Theil,

str. 176. — 52. Joh. Nep. Zörer, n. o. m. str. 98 sl. — 53. Valenčič, n. o. m. Bistriški gozd... n. o. m. str. 89. — 54. DAS, fasc. 3628/1835-42, ref. 107. — 55. DAS, fasc. 3619/1825-8, ref. 20, spis 5752/1825. — 56. DAS, fasc. 3628/1835-42, ref. 70, spis 2280. — 57. DAS, fasc. 3631/1843-8, ref. 111. — 58. DAS, fasc. 3633/1849, ref. 1. — 59. DAS, fasc. 3621/1825-8, ref. 25. — 60. Annalen... Jg. 1826, I. und II. Hälfte, str. 48. — 61. Annalen..., n. o. m. str. 63. — 62. DAS, fasc. 3625/1829-24, ref. 90. — 63. DAS, 3626/1835-42, ref. 10. — 64. Valenčič, O gozdarski politiki..., n. o. m. str. 283. — 65. DAS, fasc. 3616/1823-4, ref. 49. Na te podatke me je opozoril dr. Vaso Suyer, ki je tudi ugotovil prevajalca. Za njegovo opozorilo se mu na tem mestu zahvaljujem. — 66. DAS, fasc. 3619/1825-8, ref. 21. — 67. Annalen..., Jg. 1828. Erste Hälfte, str. 28 sl. — 68. DAS, fasc. 3623/1829-34, ref. 8. — 69. Annalen..., Jg. 1836, II. Abtheilung. I. Heft, str. 16 sl. — 70. Verhandlungen und Aufsätze... Heft 45. Graz 1844. — 71. Annalen..., Jg. 1843. II Abtheilung. VI. Heft, str. 67. — 72. DAS, fasc. 3623/1829-34, ref. 8 ter fasc. 3626/1835-42, ref. 10. — 73. DAS, fasc. 3623/1829-34, ref. 8.

GOZDARSKA DRUŠTVA NA SLOVENSKEM OZEMLJU

I. Avstrijska doba

Na jugu bivše Avstrije se je zgodaj pojavila potreba po ustanovitvi gozdarskega društva. Dne 4. septembra 1851 je bil shod kmetijskih in gozdarskih strokovnjakov v Salzburgu. Na tem shodu so sklenili, da se ustanovi Gozdarsko društvo za avstrijske alpske dežele, in sicer za Gornjeavstrijsko, Salzburško, Štajersko, Koroško, Kránjsko, Primorsko, Tirolsko in Vorarlberško.

Pri ustanovitvi tega društva je igral vodilno vlogo Hieronim Ullrich, gozdarski mojster in upravnik takratnega Blejskega veleposestva Briksenških škofov, s službenim mestom na Bledu. Ullrich je v začetku leta 1852 sestavil osnutek za pravila in za poslovnik snujočega se društva. Oboje je objavil v društvenem glasilu, ki je pričelo izhajati dne 20. marca 1852 kot štirinajstdnevnik v Ljubljani z naslovom: Mitteilungen des Forstvereines der österreichischen Alpenländer — v slovenski prestavi: Izvestja gozdarskega društva za avstrijske alpske dežele.

Na prvem društvenem zborovanju, ki je bilo v dneh od 1. do 5. junija 1852 v Celovcu, so osnutek pravil prečitali. Po krajši razpravi so ga soglasno sprejeli. Takratno c. k. ministrstvo za deželno kulturo in rudarstvo na Dunaju je ta pravila odobrilo z odlokom z dne 22. avgusta 1852 z dodatkom, ki se tiče morebitne spremembe pravil in nadzora nad društvenim poslovanjem. Odobrena pravila so bila objavljena v posebnem zborniku: Verhandlungen des Forstvereines der österreichischen Alpenländer — bei der ersten Generalversammlung von 1.—5. Juni 1852 zu Klagenfurt. Herausgegeben von der Vereinsgeschäftsleitung unter der Redaktion des Hieronymus Ullrich, Forstmeister und Generalsekretär des Forstvereines der österreichischen Alpenländer itd., Laibach 1853.

Društvena pravila tega, na našem ozemlju najstarejšega gozdarskega društva, so zanimiva in obsegajo šest obširnih poglavij. Njih kratka vsebina je sledeča:

V prvem poglavju je določilo, da sestoji društvo iz poslujočega gozdarskega osebja in iz gozdnih posestnikov, dalje iz članov, ki se zanimajo za gozdno gospodarstvo v visokogorju, in končno iz takih, ki se pečajo s kako gozdarstvu sorodno vedo. Namen društva je pospeševanje in spopolnjevanje gozdarstva v avstrijskih alpskih deželah. Da se ta namen doseže, skuša društvo poučevalno delovati z izdajanjem razprav o pravilnem gozdnem gospodarstvu. Prizadevati si hoče, da se ustanovi nižja gozdarska šola in šola za vzgojo osebja za varstvo gozdov. Društvo bo izdajalo svoje gozdarsko glasilo. Stopilo bo v stik z gozdarskimi strokovnjaki, gozdarskimi društvi in z znanstvenimi ustanovami tu in inozemstva. Prizadevalo si bo, da se bo zbirala gozdna statistika za dežele društvene področja. Skrbelo bo, da se objavijo preizkušeni gozdnogospodarski načrti in kulturni